

Ф. О. Нікітіна, Й. М. Яковенко

Латиниця

ЛАТИНИЦЯ – одна з найдавніших систем *письма*, якою користувалися давні римляни, і яка стала основою письма більшості народів Західної Європи. Назва походить від племені латинів. Ін. назва – латинка. Л. є відгалуженням етрусського алфавіту, що походить від грец. письма. Найдавніший напис Л. виявлено на золотій застібці з м. Пренесте (нині комуна Палестрина побл. Рима; 6–5 ст. до н. е.). Напрямок письма спочатку – справа наліво, згодом перший рядок тексту читали справа наліво, другий – зліва направо і так до кінця тексту (т. зв. бустрофедон), після 4 ст. до н. е. – лише зліва направо. Форма літер усталилася у 1–5 ст. Спочатку використовували лише великі літери (маюскульне письмо), від 8 ст. – великі й малі (мінускульне письмо). Л. стала основою алфавітів багатьох мов Європи (зокрема роман., герман., зх.-слов'ян., окремих пд.-слов'ян., фіно-угор.), деяких мов Африки, Америки, Азії. Л. створ. значну частину писем. спадщини України (лат. і польс. мовами). Проникнення Л. в Україну пов'язують з канцелярією князя Данила Галицького, який після прийняття 1254 королів. титулу налагодив контакти з країнами Європи. Поч. 14 ст. датовані перші латиномовні акти внутр. обігу, що з'явилися в Галичині. До серед. 15 ст. лат. мова на цій території практично повністю витіснила староукраїнську з адм. і судової сфер. На Волині й Наддніпрянщині функції ділової Л. були значно вужчими, оскільки в цій ролі від кін. 16 ст. тут почали застосовувати польс. мову. З огляду на контакти укр. писарів з мовами, де використовували Л. від 14–15 ст., цю традицію частково збережено і в укр. пам'ятках ділової писемності 16–17 ст., а саме відомі випадки застосування Л. у пам'ятках, писаних тодішньою укр. мовою, напр.: «*tedy... Oleszko Pukossowicz y so staremy liudmy wiwył zemliu sczo ko Poukossowczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza*» (Галич, 1413). Ці україномовні записи із застосуванням Л. польс. типу, що виникли стихійно, мають велику цінність для історії української мови, бо в них значно точніше, ніж у кирилич. пам'ятках, скутих традицією, відображено тодішню укр. мову, зокрема її фонетику. Водночас від кін. 16 ст. унаслідок переорієнтації на зх.-європ. освітні зразки Л. увійшла в широкий обіг як мова освіти й культури. Осн. частина пам'яток такого роду пов'язана з Києво-Могилян. академією, а також з уніат. школами Галичини й Правобереж. України. Наприкінці 16 ст. в укр. друкарнях започатковано книгодрукування лат. і польс. мовами. Після розпаду Речі Посполитої (кін. 18 ст.) польс. мова ще понад півстоліття зберігала провідні позиції в

Правобережній і понад століття – у Галиц. Україні, де в серед. 19 ст. навіть дебатовалася ідея запровадження лат. алфавіту для укр. письма. Еволюція Л. в Україні як графіч. системи в найзагальніших рисах відображала заг.-європ. процес розвитку письма, що полягав у поступовому витісненні середньовіч. готич. канонів новіт. моделлю, витвореною на основі т. зв. гуманіст. стилістики італ. походження. Остаточне витіснення готич. курсивів близькими до сучас. письма гуманістичними відбулося в Галичині у 2-й пол. 16 ст., у волин.-наддніпрян. регіоні – в 1-й пол. 17 ст. Протягом 18–19 ст. в Україні спостерігалися такі ж самі зміни моди на стилі письма, яким підпадала і європ. графіка того часу завдяки поширенню загальножив. підручників каліграфії та шкіл. прописів. У книгодрукуванні спершу в обігу було два типи шрифтів, характерних для тодішніх друкарень Чехії і Польщі: для латиномов. текстів – італійські, для польськомовних – нім. готичні. Від 18 ст. утвердилися новітні шрифти, наближені до сучасних. Спроба застосувати Л. до сучас. української мови у 20-х рр. 20 ст. успіху не мала. Проте не втрачає актуальності проблема використання лат. транскрипції та транслітерації у наук., зокрема міжнар., виданнях, а також у практиці міжнар. контактів (зокрема в телеграф. зв'язку).

Рекомендована література

1. Истрин В. А. Развитие письма. Москва, 1961;
2. Гиляревский Р. С., Гривнин В. С. Определитель языков мира по письменностям. Москва, 1961;
3. Різник М. Г. Письмо і шрифт. К., 1978;
4. Павленко Н. А. История письма. Минск, 1987.

Покликання на статтю:

Латиниця / Ф. О. Нікітіна, Й. М. Яковенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-53401>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).